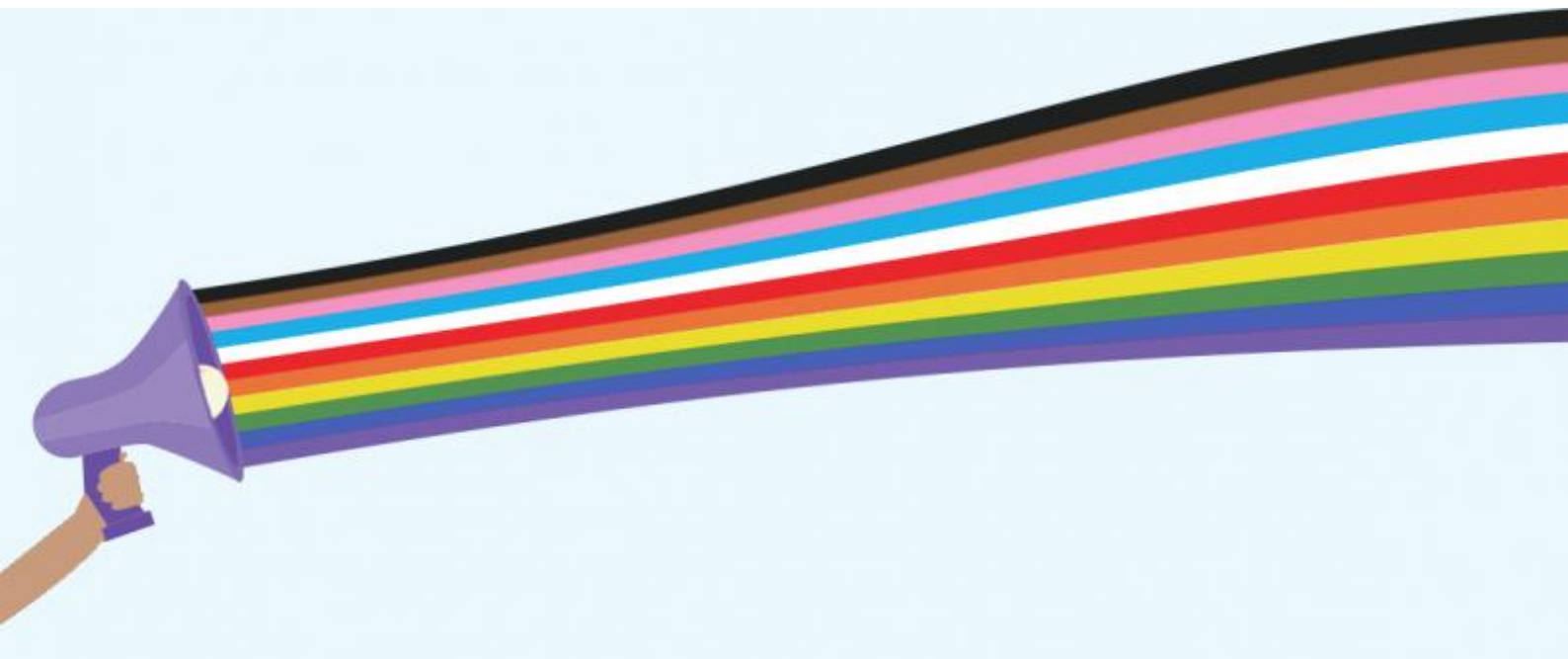

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

**Υπόμνημα προς την Επιτροπή για τη Σύνταξη της
Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων**

Ιούνιος 2021

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) είναι το ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της ελληνικής Πολιτείας και ο Εθνικός Θεσμός σε θέματα προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Έχει συσταθεί με βάση τους κανόνες των Ηνωμένων Εθνών, τις «Αρχές των Παρισίων και διέπεται από τον Ν 4780/2021. Σε αυτήν μετέχουν πρόσωπα οριζόμενα από σαράντα δύο φορείς (ανεξάρτητες Αρχές, πανεπιστημιακές σχολές νομικών και πολιτικών επιστημών, συνδικαλιστικές οργανώσεις, ΜΚΟ, πολιτικά κόμματα και υπουργεία).

Περιεχόμενα

I. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις	4
II. Αντιμετώπιση των διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων	5
Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσωπική ελευθερία.....	6
Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου	7
Προστασία της προσωπικής και οικογενειακής ζωής.....	9
<i>Σύμφωνο συμβίωσης .....</i>	<i>9</i>
<i>Γάμος.....</i>	<i>10</i>
<i>Αναδοχή, τεκνοθεσία, υποβοηθούμενη αναπαραγωγή.....</i>	<i>11</i>
Εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων ...	12
Πλήρης πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και ιατρικές επεμβάσεις φυλομετάβασης, εφόσον αυτές επιλέγονται ελεύθερα και ασφαλιστικής τους κάλυψης	14
Συλλογή συγκρίσιμων στοιχείων και δεδομένων αναφορικά με την κατάσταση των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων και την αποτελεσματικότερη προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων τους	15
III. Ασφάλεια των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων.....	15
Καταπολέμηση όλων των μορφών βίας.....	15
Ρατσιστική βία κατά προσώπων ΛΟΑΤΚΙ+.....	17
Επιπτώσεις της πανδημίας και των περιοριστικών μέτρων στα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων	19
Προστασία των ΛΟΑΤΚΙ+ αιτούντων άσυλο/προσφύγων	22

Υπόμνημα προς την Επιτροπή για τη σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων*

I. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Ανταποκρινόμενη εκ νέου, με ευθύνη στην αποστολή που της έχει αναθέσει ο νομοθέτης ως του Εθνικού Θεσμού για την προώθηση και την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΘΑΔ) και του ανεξάρτητου συμβουλευτικού οργάνου της Πολιτείας στα θέματα αυτά, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) παρακολουθεί τα ζητήματα που άπτονται της προώθησης και προστασίας των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, στο πλαίσιο και της προσαρμογής της ελληνικής νομοθεσίας στις διατάξεις του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Σκοπός της είναι η επεξεργασία και διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής και συγκεκριμένων συστάσεων προς τα αρμόδια όργανα της Πολιτείας, και εν προκειμένω προς την Επιτροπή που συστάθηκε από τον Πρωθυπουργό για τη σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, που θα συμβάλουν αποτελεσματικά και χωρίς καθυστέρηση στην ουσιαστική συμμόρφωση της ελληνικής κυβέρνησης με τις υποχρεώσεις της Χώρας που απορρέουν από τις διεθνείς και ευρωπαϊκές δεσμεύσεις που έχει αναλάβει.

Επανερχόμενη σε προηγούμενες διαπιστώσεις της¹, η ΕΕΔΑ δράττεται της ευκαιρίας προκειμένου να υπογραμμίσει εισαγωγικά ότι η πρωτόγνωρη υγειονομική, οικονομική, κοινωνική και ανθρωπιστική κρίση που προκλήθηκε από την πανδημία COVID-19, επιδείνωσε τις ήδη υπάρχουσες συστημικές ανισότητες, τις διακρίσεις και την περιθωριοποίηση, πλήττοντας δυσανάλογα τις πλέον ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, μεταξύ των οποίων και η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Πράγματι, όπως άλλωστε επιβεβαιώνει ο Ανεξάρτητος Εμπειρογνώμονας του ΟΗΕ για την προστασία κατά της βίας και των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στη σχετική Έκθεσή του², οι ιδιαίτερες προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα ούτως ή άλλως και υπό συνθήκες «κανονικότητας» έχουν επιδεινωθεί σημαντικά κατά την περίοδο της πανδημίας, επισημαίνοντας ειδικότερα ότι και τα ίδια τα μέτρα που λαμβάνουν οι κυβερνήσεις προκειμένου να αντιμετωπίσουν την εξάπλωσή της αναπαράγουν και επιτείνουν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις που οδηγούν σε κοινωνικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση και βία που υφίσταται ούτως ή άλλως τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα³.

---

* Το παρόν Υπόμνημα υιοθετήθηκε από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ στις 25 Ιουνίου 2021. Επιμέλεια σύνταξης: Ρωξάνη Φράγκου, Επιστημονική συνεργάτιδα/Συντονίστρια ΕΕΔΑ.

¹ ΕΕΔΑ, Έκθεση αναφοράς για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των μέτρων για την αντιμετώπισή της στα δικαιώματα του ανθρώπου και συστάσεις προς την Πολιτεία. Οι εξαιρετικοί καιροί απαιτούν εξαιρετικές απαντήσεις, 19 Μαΐου 2021.

² UNGA, Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity: Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity, Victor Madrigal-Borloz. Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity during the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, A/75/258, 28 July 2020.

³ UNGA, Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity: Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and

Υπό το πρίσμα αυτό, η ΕΕΔΑ καλωσορίζει τη σύσταση Επιτροπής Εθνικής Στρατηγικής για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ με στόχο την κατάρτιση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου που θα καθορίζει οριζόντια τη στρατηγική, τους στόχους και τις δράσεις υπουργείων και αρμόδιων φορέων για το σχεδιασμό, την εκπόνηση και την υλοποίηση πολιτικών για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, κυρίως στην περίοδο 2021-2023 και διαβεβαιώνει για την προθυμία και την ετοιμότητά της να συνδράμει την Επιτροπή στο απαιτητικό αυτό έργο της. Σημειώνεται, μάλιστα, ότι στην 3^η συνεδρίαση της Επιτροπής, η οποία πραγματοποιήθηκε μέσω τηλεδιάσκεψης στις 9 Απριλίου 2021, συμμετείχε και η Πρόεδρος της ΕΕΔΑ, Μαρία Γαβουνέλη, επισημαίνοντας ότι η ΕΕΔΑ παρακολουθεί στενά ζητήματα που άπτονται των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ και συνεχίζει να εργάζεται για την πρόληψη και καταπολέμηση όλων των έμφυλων διακρίσεων και την κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους βάσει των υπερνομοθετικών κανόνων που επιβάλλουν την εξάλειψη των στερεοτύπων και των κοινωνικών προκαταλήψεων.

Λαμβανομένης υπόψη της Στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ 2020-2025, η ΕΕΔΑ προβαίνει στις ακόλουθες παρατηρήσεις-συστάσεις, προωθώντας την υιοθέτηση μιας όσο το δυνατόν περισσότερο ανθρωποκεντρικής και συνεπούς ως προς την οφειλόμενη προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου προσέγγισης.

II. Αντιμετώπιση των διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων

Υπενθυμίζοντας ότι σε επίπεδο τόσο Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και εθνικής έννομης τάξης, η νομική προστασία κατά των διακρίσεων με βάση, μεταξύ άλλων, το σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου και/ή τα χαρακτηριστικά φύλου αναγνωρίζεται ρητά μόνο στον τομέα της απασχόλησης, η ΕΕΔΑ επισημαίνει την απόλυτη ανάγκη επέκτασης της νομικής προστασίας κατά των διακρίσεων πέρα από τον τομέα της απασχόλησης και της επαγγελματικής κατάρτισης στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας, των αγαθών και των υπηρεσιών γενικότερα.

Συγκεκριμένα, η ΕΕΔΑ προτείνει την τροποποίηση του Ν 4443/2016 που εισάγει ένα σύστημα απαγόρευσης άμεσων και έμμεσων διακρίσεων, έτσι ώστε το πεδίο εφαρμογής του να μην περιορίζεται στους τομείς της εργασίας και απασχόλησης. Ειδικότερα, συστήνεται η επέκταση του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 3 του Ν 4443/2016 ως προς την απαγόρευση διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου στους τομείς:

α) της εκπαίδευσης (όχι μόνο της επαγγελματικής εκπαίδευσης), σε όλες τις βαθμίδες της καθώς και σε όλες τις μορφές που παρέχονται υπηρεσίες εκπαίδευσης (π.χ. ινστιτούτα ξένων γλωσσών),

- β) στην πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, με τις κατάλληλες προσαρμογές για την αναγνώριση της διεμφυλικότητας είτε το πρόσωπο έχει ολοκληρώσει την νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου, είτε όχι. Η πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας περιλαμβάνει και τις εθελοντικές δράσεις, όπως η αιμοδοσία, καθώς και η ελεύθερη δωρεά άλλου βιολογικού υλικού,
- γ) στο κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα, ώστε να αποτρέπονται διακρίσεις που οφείλονται στο σύστημα καταγραφής των συμφώνων συμβίωσης στο δημοτολόγιο λόγω διεμφυλικότητας, αλλά και να αναγνωριστούν δυνατότητες κοινωνικοασφαλιστικών παροχών σε πρόσωπα που λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού ή και της ταυτότητας φύλου τους έχουν βιώσει τον κοινωνικό και επαγγελματικό αποκλεισμό,
- δ) στις συμβάσεις αστικού δικαίου, όπως η σύμβαση μίσθωσης κατοικίας, ώστε να αναγνωρίζεται και ο τυχόν ομόφυλος σύντροφος ως δικαιούχος συνέχισης της μίσθωσης κατά τις σχετικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα, αλλά και προκειμένου να αποκλείονται ομοφοβικοί και τρανσφοβικοί όροι σε σχετικές αγγελίες,
- ε) στην πρόσβαση σε παρεχόμενα στο κοινό αγαθά και υπηρεσίες.

Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσωπική ελευθερία

Η ΕΕΔΑ επανέρχεται σε προηγούμενη σύσταση που έχει κάνει ήδη από το 2019⁴, ενόψει της αναθεώρησης του Συντάγματος, προκειμένου να επισημάνει την ανάγκη διεύρυνσης της ήδη προβλεπόμενης «απόλυτης προστασίας της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων», κατά τρόπο που να περιλαμβάνει και την προστασία – επιπλέον των ήδη προβλεπόμενων λόγων διάκρισης – και από κάθε διάκριση λόγω χρώματος, αναπηρίας, ηλικίας, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου ή χαρακτηριστικών φύλου, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, συμμετοχής σε εθνική μειονότητα, περιουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης, σύμφωνα με τα διεθνή και τα ευρωπαϊκά πρότυπα για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Προς το σκοπό αυτό, η ΕΕΔΑ έχει προτείνει την αναθεώρηση του άρθρου 5, παρ. 2, του Συντάγματος⁵.

⁴ ΕΕΔΑ, [Προτάσεις](#) για την Αναθεώρηση του Συντάγματος, 7 Φεβρουαρίου 2019, σελ. 6.

⁵ Για τις παλαιότερες θέσεις της ΕΕΔΑ βλ. ΕΕΔΑ, [Θέσεις](#) ως προς την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος, 18 Ιανουαρίου 2007. Την ανάγκη διεύρυνσης του προστατευτικού πλαισίου κατά των διακρίσεων έχει επισημάνει η ΕΕΔΑ και σε άλλες θεματικές εκθέσεις της, όπως, ενδεικτικά, στην ΕΕΔΑ, [Έκθεση](#) για τα Διεμφυλικά Άτομα και τη Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, 23 Οκτωβρίου 2015 ή ακόμη στις [Παρατηρήσεις](#) της επί του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας ή χρόνιας ασθένειας, ηλικίας, οικογενειακής ή κοινωνικής κατάστασης, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου και άλλες διατάξεις», 20 Σεπτεμβρίου 2016.

Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου

Καλωσορίζοντας την ψήφιση του Ν 4491/2017 για τη Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου (ΦΕΚ 152/Α/13.10.2017) και επισημαίνοντας ότι το συγκεκριμένο νομοθετικό κείμενο ήρθε να αναβαθμίσει σημαντικά το ισχύον νομικό πλαίσιο για τη νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου ενός προσώπου, στο πνεύμα, κατά βάση, των συστάσεων της ΕΕΔΑ προς την Πολιτεία⁶, η ΕΕΔΑ είχε καταρχήν αποτιμήσει ως ιδιαίτερα θετικό το γεγονός ότι στο πλαίσιο των νομοθετούμενων ρυθμίσεων δεν απαιτούνταν μη αναστρέψιμες χειρουργικές επεμβάσεις ή άλλες ιατρικές διαδικασίες. Ωστόσο, η ΕΕΔΑ έκρινε – και τότε όπως και τώρα – αναγκαίο να επισύρει την προσοχή της Πολιτείας σε συγκεκριμένα σημεία, στα οποία επανέρχεται και ενόψει του παρόντος Υπομνήματος.

Η ΕΕΔΑ προτείνει την επανεξέταση του συνόλου της διαδικασίας, καθώς έχει αναδειχθεί μετά από τέσσερα (4) χρόνια εφαρμογής του ότι η δικαστική διαδικασία για τη νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου συντείνει στην σοβαρή καθυστέρηση για την μεταβολή των στοιχείων στις ληξιαρχικές καταχωρήσεις. Η Πολιτεία, υπό το φως και της Σύστασης CM/Rec (2010) 5 αλλά και του Ψηφίσματος (2048) 2015 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, οφείλει να παρέχει μια ταχεία, διαφανή και προσβάσιμη διαδικασία. Επί του παρόντος ο μέσος όρος της διάρκειας για την μεταβολή των εγγράφων ανέρχεται στους 18 μήνες από την ημέρα υποβολής της αίτησης, γεγονός που καταδεικνύει ότι η δικαστική οδός, με όλο το βάρος της συνεκδίκασης των υποθέσεων νομικής αναγνώρισης ταυτότητας φύλου μαζί με άλλες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας, εγείρει σοβαρό προβληματισμό από πλευράς ταχύτητας. Επιπρόσθετα, η δικαστική οδός είναι δαπανηρή καθώς επιφορτίζει τα πρόσωπα με δικαστικά έξοδα και αμοιβή δικηγόρου, γεγονός που την καθιστά μη προσβάσιμη για πρόσωπα χαμηλού εισοδήματος. Τέλος, έχει παρατηρηθεί σε δικαστικές αποφάσεις ότι, παρά την αποψυχιατρικοποίηση της ταυτότητας φύλου από τον Ν 4491/2017, επαναλαμβάνεται ο ανυπόστατος όρος «διεμφυλική διαταραχή». Τα αρνητικά αυτά στοιχεία συντείνουν στην ανάγκη εξέτασης μιας εξωδικαστικής, διοικητικής διαδικασίας νομικής αναγνώρισης ταυτότητας φύλου που θα βασίζεται στον αυτοπροσδιορισμό, όπως εφαρμόζεται σε άλλες χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπως π.χ. με μονομερή δήλωση στο ληξιαρχείο ή στο μητρώο τήρησης στοιχείων ασύλου για τους πρόσφυγες ή στο δημοτολόγιο για τους ομογενείς που έχουν εγγραφεί ως πολίτες χωρίς να διαθέτουν ελληνική ληξιαρχική πράξη γέννησης.

Παράλληλα, η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να επανεξετάσει και τους πρόσθετους περιορισμούς που επέβαλε ο Ν 4491/2017 στην ήδη υπάρχουσα μέχρι τότε διαδικασία μεταβολής

---

⁶ ΕΕΔΑ, Επιστολή προς τη Γενική Γραμματέα Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Μαρία Γιαννακάκη, με θέμα το Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου – Εθνικός Μηχανισμός Παρακολούθησης και Αξιολόγησης του Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού», 12 Ιουνίου 2017. Βλ. σχετικά επίσης ΕΕΔΑ, Έκθεση και Συστάσεις: Διεμφυλικά Άτομα και Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, 23 Οκτωβρίου 2015.

στοιχείων ληξιαρχικών πράξεων. Οι ευρωπαϊκές συστάσεις καλούν σε διαδικασίες που θα σέβονται την οικογενειακή κατάσταση του ατόμου και δεν θα επηρεάζουν την ιδιότητά του ως συζύγου. Υπό το φως των σχετικών συστάσεων, η προϋπόθεση αγαμίας δεν βρίσκεται σε συμφωνία με το σχετικό πλαίσιο. Αντίστοιχα, δεν βρίσκεται σε συμφωνία η απαγόρευση μεταβολής των στοιχείων του προσώπου που έχει ολοκληρώσει την νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου στα ληξιαρχικά έγγραφα γέννησης των τέκνων του. Περαιτέρω, οι πρόσθετοι περιορισμοί που τέθηκαν με το Ν 4491/2017 για τους ανηλίκους είναι ασύμβατοι με την αποψυχιατρικοποίηση, αλλά και με τον αυτοπροσδιορισμό του ατόμου, όπως εκφράζεται στο στάδιο της ανηλικότητας μέσω της γονικής μέριμνας. Θα πρέπει να αρκεί η δια των ασκούντων την γονική μέριμνα παράσταση του ίδιου του ενδιαφερόμενου προσώπου, χωρίς πρόσθετες γνωματεύσεις από επιτροπές και χωρίς ειδικότερες συγκαταθέσεις. Αντίθετος στον αυτοπροσδιορισμό είναι και ο περιορισμός που τίθεται με το Ν 4491/2017 για κίνηση της διαδικασίας μόνο δύο (2) συνολικά φορές.

Επιπλέον, η ΕΕΔΑ διαπιστώνει ότι η νομοθεσία για την ταυτότητα φύλου θα πρέπει να επεκταθεί κατά τρόπο, ώστε να περιλαμβάνει και την μεταβολή του επωνύμου του ενδιαφερόμενου ατόμου. Ο διπλασιασμός της διαδικασίας που έχει προκύψει από το γεγονός ότι ο Ν 4491/2017 αναφέρεται μόνο σε «προσαρμογή» του επωνύμου (ενώ για το κύριο όνομα ορίζει ευκρινώς την δυνατότητα επιλογής νέου), έχει οδηγήσει τα δικαστήρια να παραπέμπουν στην αρμοδιότητα του κατά τόπον Δημάρχου για την περίπτωση που ζητείται και η μεταβολή επωνύμου λόγω διεμφυλικότητας. Ωστόσο, το πεπαλαιωμένο θεσμικό πλαίσιο της διοικητικής μεταβολής επωνύμου δεν περιλαμβάνει ρητά ως λόγο την ίδια τη διεμφυλικότητα, με αποτέλεσμα να υπάρχουν σχετικές απορρίψεις και, τελικά, κενό δικαίου.

Η νομολογία ήδη έχει επεκτείνει κατ' αναλογία την εφαρμογή του Ν 4491/2017 και στα πρόσωπα που δεν διαθέτουν ελληνική ληξιαρχική πράξη γέννησης, όπως είναι οι πρόσφυγες και οι ομογενείς. Στους μεν πρόσφυγες η ασφάλεια δικαίου επιβάλλει την ρητή επέκταση του πεδίου εφαρμογής του Ν 4491/2017 επί των διοικητικών πράξεων αναγνώρισης ιδιότητας πρόσφυγα. Στους δε ομογενείς που έχουν αναγνωρισθεί ως Έλληνες πολίτες, η ασφάλεια δικαίου επιβάλλει την ρητή επέκταση του πεδίου εφαρμογής του Ν 4491/2017 επί των δημοτολογικών εγγραφών τους, καθώς ορισμένοι από αυτούς επίσης δεν διαθέτουν ελληνικές ληξιαρχικές πράξεις γέννησης⁷.

Στο πλαίσιο της νομοθεσίας για τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, η ΕΕΔΑ καλεί τέλος την Πολιτεία να λάβει νομοθετική μέριμνα και για την πρόβλεψη τρίτης καταχώρησης φύλου για τα μη δυαδικά ως προς το φύλο πρόσωπα (non-binary), όπως ήδη ισχύει σε ευρωπαϊκές χώρες (Γερμανία, Ισλανδία, ΗΠΑ, Αυστραλία: καταχώρηση με σήμανση "X"), ενώ

---

⁷ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση τρανς ομογενούς που γεννήθηκε στην Ουκρανία, αλλά είναι έλληνας πολίτης χωρίς να διαθέτει ελληνική ληξιαρχική πράξη γέννησης και υποχρεώθηκε να ακολουθήσει την διαδικασία σε ουκρανικό δικαστήριο και στη συνέχεια δικαστική διαδικασία για αναγνώριση του ουκρανικού δεδικασμένου.

θα πρέπει να εξεταστεί και η δυνατότητα και για τα intersex πρόσωπα που από την γέννησή τους οι γονείς επιθυμούν την δήλωσή τους ως intersex.

Προστασία της προσωπικής και οικογενειακής ζωής

Σύμφωνο συμβίωσης

Η ΕΕΔΑ έχει επανειλημμένως ασχοληθεί στο παρελθόν με το ζήτημα της εξάλειψης των διακρίσεων σε βάρος της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και την κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους βάσει των υπερνομοθετικών κανόνων που επιβάλλουν την εξάλειψη των στερεοτύπων και των κοινωνικών προκαταλήψεων», τασσόμενη υπέρ της νομικής κατοχύρωσης της ομόφυλης συμβίωσης⁸. Ήδη από το 2004, η ΕΕΔΑ έχει τονίσει την ανάγκη νομικής αναγνώρισης της ομόφυλης συμβίωσης βάσει των αρχών του διεθνούς δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου που αφορούν στο σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου και απαγορεύουν τις διακρίσεις ως προς την πλήρη απόλαυση όλων των δικαιωμάτων, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών. Λίγα χρόνια αργότερα, κατόπιν της καταδικαστικής για την Ελλάδα απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) της 7ης Νοεμβρίου 2013 στην υπόθεση *Βαλλιανάτος και λοιποί*⁹, η ΕΕΔΑ απεύθυνε επιστολή στον Υπουργό Δικαιοσύνης, με την οποία υπενθύμιζε τις παλαιότερες θέσεις της σχετικά με την ανάγκη νομικής αναγνώρισης της ομόφυλης συμβίωσης. Με αφορμή μάλιστα τις δηλώσεις του Υπουργού, κατά τη συζήτηση του αντιρατσιστικού νομοσχεδίου στην αρμόδια Επιτροπή της Βουλής αναφορικά με την ανάγκη εξέτασης από το Υπουργείο των παραδοχών της απόφασης, η ΕΕΔΑ τον κάλεσε να προχωρήσει άμεσα στην προώθηση νομοθετικής ρύθμισης που θα κατοχυρώνει νομικά την ομόφυλη συμβίωση. Αξίζει, δε, να επισημανθεί ότι στην ως άνω απόφαση του ΕΔΔΑ, το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης πολλαπλώς μνημονεύει και λαμβάνει υπόψη τις σχετικές θέσεις της ΕΕΔΑ (παρ. 12, 15, 21-24, 87 και 89)¹⁰. Σε πιο πρόσφατη Έκθεσή της, με αφορμή τις Συστάσεις της για τα *Διεμφυλικά άτομα και τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου*¹¹, η ΕΕΔΑ εξέφρασε την ικανοποίησή της για την πρωτοβουλία του Υπουργείου Δικαιοσύνης για τη σύσταση ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής με αντικείμενο την κατάρτιση σχεδίου νόμου για την τροποποίηση της νομοθεσίας περί συμφώνου συμβίωσης και τη νομική

⁸ ΕΕΔΑ, «Απόφαση-Γνωμάτευση για ζητήματα σχετικά με τις διακρίσεις σε βάρος σεξουαλικών μειονοτήτων στην Ελλάδα και την επέκταση του πολιτικού γάμου σε ζευγάρια του ίδιου φύλου», *Έκθεση 2004*, σελ. 183 επ.; ΕΕΔΑ, Παρατηρήσεις επί του Σχεδίου Νόμου 'Μεταρρυθμίσεις για την Οικογένεια, το Παιδί και την Κοινωνία', *Έκθεση 2008*, σελ. 56; ΕΕΔΑ, Επιστολή προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης, Χ. Καστανίδη, με θέμα τη σύσταση νομοπαρασκευαστικής επιτροπής σχετικά με το Σύμφωνο Συμβίωσης ατόμων του ίδιου φύλου (ΑΠ 321/27.09.2010).

⁹ ΕΔΔΑ, Γ. Β. κατά Ελλάδας, αρ. προσφ. 29381/09 και 32684/09, 7 Νοεμβρίου 2013.

¹⁰ Βλ. σχετικά και [Ενημερωτικό σημείωμα](#): Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), Ιανουάριος 2015, σελ. 9-10.

¹¹ ΕΕΔΑ, *Έκθεση* και *Συστάσεις*: Διεμφυλικά Άτομα και Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, 23 Οκτωβρίου 2015.

αναγνώριση της ταυτότητας φύλου¹², υπογραμμίζοντας ότι αποτελεί ένα πρώτο πολύ σημαντικό βήμα της Πολιτείας προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικότερης προστασίας των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας.

Υπό το φως των πιο πάνω επισημάνσεων, η ΕΕΔΑ χαιρέτισε ως ιδιαίτερα θετική εξέλιξη και προσυπέγραψε τόσο το πνεύμα, όσο και το γράμμα του Ν 4356/2015 «Σύμφωνο συμβίωσης, άσκηση δικαιωμάτων, ποινικές και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 181/Α/24.12.2015), υπογραμμίζοντας ότι η συμπερίληψη των ομόφυλων ζευγαριών στο σύμφωνο συμβίωσης αποκαθιστά μια κατάφωρη διάκριση του παρελθόντος.

Πέντε και πλέον χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ του Ν 4356/2015 για το Σύμφωνο συμβίωσης ωστόσο, η ΕΕΔΑ παρατηρεί ότι η εφαρμογή του έχει αναδείξει μια σειρά από προβλήματα. Ειδικότερα, η ΕΕΔΑ διαπιστώνει ότι στις περιπτώσεις που ένα εκ των δύο μερών του συμφώνου συμβίωσης προβεί σε νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου, η δημοτολογική μεταβολή στοιχείων «προσκρούει» στην ύπαρξη της οικογενειακής μερίδας που έχει ανοιχτεί με βάση το σύμφωνο συμβίωσης, με αποτέλεσμα, για να ολοκληρωθεί η μεταβολή στοιχείων να πρέπει να τεθεί σε αναστολή η εγγραφή του συμφώνου συμβίωσης. Το πρόβλημα αυτό καθιστά αναγκαία τη σχετική παρέμβαση στο θεσμικό πλαίσιο, ώστε οι δημοτολογικές εγγραφές να αποκαθίστανται χωρίς να πρέπει να καταργηθεί η προϋπάρχουσα καταχώρηση του συμφώνου συμβίωσης.

Επιπλέον, η ΕΕΔΑ διαπιστώνει την ύπαρξη ενός ακόμη σημαντικού νομοθετικού κενού που έχει ήδη απασχολήσει ΛΟΑΤΚΙ+ ζευγάρια που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης στην Ελλάδα και το οποίο συνίσταται στην πλήρη έλλειψη οποιασδήποτε αναγνώρισης της γονεϊκότητας επί τέκνων που αποκτούν. Κατά την ψήφιση του Ν 4356/2015 για το σύμφωνο συμβίωσης, ο Συνήγορος του Πολίτη είχε προτείνει να αναγνωριστεί δικαίωμα επιμέλειας για το δεύτερο, μη βιολογικό γονέα τέκνων που θα αποκτηθούν από ομόφυλα ζευγάρια στο πλαίσιο του συμφώνου συμβίωσης. Η δυνατότητα αυτή απορρίφθηκε από τον νομοθέτη. Το πρόβλημα που έχει προκύψει στην πράξη είναι ότι τέκνα που αποκτώνται κατά την διάρκεια του συμφώνου συμβίωσης μεταξύ γυναικών με γέννηση από το ένα μέρος του συμφώνου συμβίωσης δεν εγγράφονται στην κοινή οικογενειακή μερίδα και δεν υπάρχει συναπόφαση ως προς το όνομα. Το γεγονός αυτό θα λυθεί με την αναγνώριση της δυνατότητας από κοινού τεκνοθεσίας για ζευγάρια που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης.

Γάμος

Η ΕΕΔΑ έχει επισημάνει ήδη από το 2004 ότι η μάχη κατά των στερεοτύπων και των κοινωνικών προκαταλήψεων είναι ένα εξαιρετικά πολύπλοκο και μακροπρόθεσμο εγχείρημα, προτείνοντας μάλιστα, στο πλαίσιο του θεσμικού της ρόλου τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων

---

¹² Υπ. Απόφ. αριθμ. 20692/7.4.2015 για τη Σύσταση και συγκρότηση ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής με αντικείμενο την κατάρτιση σχεδίου νόμου για την τροποποίηση της νομοθεσίας περί συμφώνου συμβίωσης και για τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, τη σύνταξη της σχετικής αιτιολογικής έκθεσης και της έκθεσης αξιολόγησης συνεπειών ρυθμίσεων (ΦΕΚ 696/Β/24.4.2015).

προς την κατεύθυνση της εξάλειψης των διακρίσεων σε βάρος των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων και κάνοντας έκκληση στην Πολιτεία να διερευνήσει συνολικά το θέμα της δημιουργίας των κατάλληλων πολιτικών –στη βάση της αξιολόγησης των νέων κοινωνικών δεδομένων- που θα απαντήσουν στην νέα ανάγκη της νομικής αναγνώρισης/κατοχύρωσης της συμβιωτικής σχέσης μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου. Γι' αυτό άλλωστε και, ήδη από το 2004, η ΕΕΔΑ είχε υποστηρίξει τη νομική αναγνώριση της πραγματικής συμβιωτικής σχέσης μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου, ούτως ώστε να αρθούν οι δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος τους σε κληρονομικό, φορολογικό, ασφαλιστικό, υγειονομικό, συνταξιοδοτικό, προνοιακό και εργασιακό επίπεδο¹³.

Σήμερα, η ΕΕΔΑ επιβεβαιώνει ότι είναι επιτακτική ανάγκη και πάγιο αίτημα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας η αναγνώριση του δικαιώματος στο γάμο για όλα τα ζευγάρια, ανεξάρτητα από το φύλο των συντρόφων, με πλήρη δικαιώματα (παροχές έγγαμων, επιδόματα, γονικές άδειες, επιμέλεια τέκνων και γονική μέριμνα, δικαιώματα τεκνοθεσίας, συνταξιοδότησης, κληρονομιάς και λοιπών φορολογικών ζητημάτων).

Επιπλέον, η ΕΕΔΑ σημειώνει ότι θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα αναφορικά με την αναδρομική νομική κατοχύρωση ήδη τελεσθέντων στο εξωτερικό γάμων ελλήνων πολιτών με πρόσωπα του ίδιου φύλου, έλληνα πολίτη ή αλλοδαπού, που τελέστηκε έγκυρα στο εξωτερικό και εξακολουθεί να είναι ισχυρός, καθώς και των τέκνων που αποκτήθηκαν κατά τη διάρκεια του γάμου αυτού.

Αντίστοιχα, η ΕΕΔΑ διαπιστώνει ότι πέρα από την επέκταση του γάμου στα ομόφυλα ζευγάρια, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα αναφορικά με την κατοχύρωση των γονεϊκών δικαιωμάτων των μη βιολογικών γονέων των οποίων ο συμβιωτικός δεσμός με τον βιολογικό γονέα έχει ήδη διαρραγεί. Καθώς στην περίπτωση αυτή αν και δεν υφίσταται η δυνατότητα τέλεσης γάμου ή συμφώνου συμβίωσης ένεκα της φυσικής και ψυχικής απομάκρυνσης των δύο (πρώην συντρόφων) γονέων ή /και της ενδεχόμενης ήδη σύναψης συμφώνου συμβίωσης με έτερο πρόσωπο, εντούτοις παραμένει ενεργός ο γονεϊκός ρόλος του/της πρώην συντρόφου, έναντι του μη βιολογικού τέκνου της προηγούμενης συμβιωτικής σχέσης. Θα πρέπει, συνεπώς, προς εξυπηρέτηση του αληθούς συμφέροντος των τέκνων, να παρασχεθεί η δυνατότητα νομικής αναγνώρισης του γονεϊκού ρόλου στο μη βιολογικό γονέα ανεξάρτητα από τη ύπαρξη ή ανυπαρξία στον παρόντα χρόνο της συμβιωτικής σχέσης των δύο ενηλίκων μερών.

Αναδοχή, τεκνοθεσία, υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

Η ΕΕΔΑ με απογοήτευση είχε διαπιστώσει, κατά το σχολιασμό του ΣχΝ για το Σύμφωνο συμβίωσης το 2015, ότι δεν υπήρχε καμία ρύθμιση για το ακανθώδες θέμα της τεκνοθεσίας

¹³ ΕΕΔΑ, «Απόφαση-Γνωμάτευση για ζητήματα σχετικά με τις διακρίσεις σε βάρος σεξουαλικών μειονοτήτων στην Ελλάδα και την επέκταση του πολιτικού γάμου σε ζευγάρια του ίδιου φύλου», Έκθεση 2004, σελ. 183 επ.

από ζευγάρια που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης¹⁴. Μάλιστα, δεδομένης της σοβαρότητας αλλά και των προεκτάσεων του ζητήματος, η ΕΕΔΑ είχε επισημάνει την επιτακτική ανάγκη άμεσης διεξαγωγής δημόσιου διαλόγου με όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς και εκπροσώπους των οικείων επιστημονικών κλάδων με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση τόσο του νομοθέτη, όσο και της κοινής γνώμης για όλες τις πτυχές του ζητήματος, με γνώμονα, αφενός, την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, αφετέρου, το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού¹⁵. Στη συνέχεια, με αφορμή τη γνωμοδότησή της επί του Ν 4538/2018 «Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 85/Α/16.5.2018), η ΕΕΔΑ είχε εκφράσει την ιδιαίτερη ικανοποίησή της για την παροχή δυνατότητας απόκτησης της ιδιότητας του ανάδοχου γονέα στα μέρη του συμφώνου συμβίωσης. Ταυτόχρονα, υπενθυμίζοντας ότι η ρύθμιση αυτή ήρθε να θεραπεύσει εν μέρει την απουσία οποιασδήποτε σχετικής πρόβλεψης στο Ν 4356/2015 σχετικά με το Σύμφωνο Συμβίωσης, χαιρέτισε την πρωτοβουλία του νομοθέτη να διευρύνει τις προϋποθέσεις καταλληλότητας των ανάδοχων γονέων και να επεκτείνει τη δυνατότητα αναδοχής και στα ζευγάρια που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης¹⁶. Με την ευκαιρία αυτή, η ΕΕΔΑ είχε ενθαρρύνει το νομοθέτη να κάνει ένα βήμα πιο πέρα, επιτρέποντάς τους τόσο την από κοινού τεκνοθεσία, όσο και τη δυνατότητα τεκνοθεσίας από το συμβαλλόμενο με σύμφωνο συμβίωσης του τέκνου του έτερου συμβαλλόμενου, εφόσον δεν υπάρχει ήδη δεύτερος γονέας, ώστε να τηρείται ο κανόνας των δύο μόνο γονέων. Η ΕΕΔΑ είχε επισημάνει ότι η συγκριμένη ρύθμιση θα πρέπει να είναι ανεξάρτητη φύλου, καθώς στην πράξη πολλά παιδιά ανατρέφονται από οικογένειες με ομοφυλόφιλους γονείς, κατά το συνηθέστερο γυναίκες, όπου όμως μόνο ο ένας από αυτούς (συνήθως η βιολογική μητέρα) έχει νομικό δεσμό με το τέκνο, ενώ ο άλλος παραμένει νομικά αποξενωμένος, ακόμη και μετά από πολλά χρόνια συμβίωσης¹⁷. Συνοψίζοντας, η ΕΕΔΑ συστήνει την απάλειψη κάθε διάκρισης σε θέματα που αφορούν σε αναδοχή, τεκνοθεσία ή/και υποβοηθούμενη αναπαραγωγή λόγω φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου των υποψήφιων γονέων.

Εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων

Η ΕΕΔΑ επανέρχεται σε προηγούμενες Συστάσεις της προς το Υπουργείο Παιδείας για τη διεξαγωγή του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής με κατάλληλο τρόπο σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, με εισαγωγή μαθημάτων για τις διάφορες σεξουαλικότητες και την ταυτότητα φύλου, με ορθή και αμερόληπτη γλώσσα και ορολογία, σύμφωνα με το άρθρο 11

¹⁴ ΕΕΔΑ, [Παρατηρήσεις](#) επί του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης «Σύμφωνο Συμβίωσης και άλλες διατάξεις», 3 Δεκεμβρίου 2015, σελ. 10.

¹⁵ ΕΕΔΑ, [Παρατηρήσεις](#) επί του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης «Σύμφωνο Συμβίωσης και άλλες διατάξεις», 3 Δεκεμβρίου 2015, σελ. 10.

¹⁶ ΕΕΔΑ, [Παρατηρήσεις](#) επί του ΣχΝ του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης «Μέτρα για την προώθηση των θεσμών της αναδοχής και υιοθεσίας», 8 Μαΐου 2018, σελ. 9.

¹⁷ ΕΕΔΑ, [Παρατηρήσεις](#) επί του ΣχΝ του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης «Μέτρα για την προώθηση των θεσμών της αναδοχής και υιοθεσίας», 8 Μαΐου 2018, σελ. 9.

του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη¹⁸. Προς το σκοπό αυτό, είναι αναγκαία η κατάλληλη εκπαίδευση, επιμόρφωση και ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων και ανεξάρτητα από την ειδικότητά τους σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας και έκφρασης φύλου με έμφαση στα δικαιώματα και τις ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητών/μαθητριών, σε συνεργασία με ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει την ανάγκη για ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με τα δικαιώματα και τις ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων και ενσωμάτωση αντικειμενικής πληροφόρησης με σεβασμό στο σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου και τα χαρακτηριστικά φύλου στο πρόγραμμα σπουδών και το εκπαιδευτικό υλικό στα σχολεία και τα πανεπιστήμια με ευαισθησία προς τα ενδιαφέροντα των παιδιών¹⁹.

Ειδικότερα, η ΕΕΔΑ παρατηρεί με ανησυχία ότι το ζήτημα της αδιαπραγμάτευτης ετεροκανονικότητας που μεταδίδει ο σχολικός θεσμός ως σιωπηρή διακριτή κουλτούρα και παράλληλα η υπόθεση μιας ετεροκανονικής ομοιογένειας με την οποία υποτίθεται ότι συνάδουν όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας δεν δημιουργούν τις προϋποθέσεις για ασφαλείς και φιλόξενους χώρους για ΛΟΑΤΚΙ+ μαθητές/γονείς/εκπαιδευτικούς. Προς το σκοπό, συνεπώς, της αναβάθμισης του σχολικού θεσμού σε ασφαλές περιβάλλον, η ΕΕΔΑ θεωρεί αναγκαίες τις αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα, τα προγράμματα σπουδών και τα σχολικά εγχειρίδια, ώστε να είναι συμπεριληπτικά με θετικές αναφορές σε ΛΟΑΤΚΙ+ χαρακτήρες, οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς κ.ά. Αναφορές οι οποίες, σε κάθε περίπτωση, θα είχαν θετικό αντίκτυπο σε όλα τα παιδιά.

Τέλος, σε ό,τι αφορά στα διεμφυλικά πρόσωπα, η ΕΕΔΑ έχει επισημάνει ότι συγκαταλέγονται μεταξύ των πλέον ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και έχουν υποστεί και εξακολουθούν να υφίσταται κοινωνικό αποκλεισμό και περιθωριοποίηση, η σοβαρότητα της κατάστασής τους φαίνεται να είχε υποτιμηθεί στο παρελθόν, γεγονός που επιτάσσει την άμεση λήψη μέτρων για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν καθημερινά. Γίνεται πλέον φανερό ότι για την «ενεργοποίηση» των δικαιωμάτων των διεμφυλικών προσώπων ως καθολικών και अपαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν αρκεί μόνο η λήψη κατάλληλων και αποτελεσματικών μέτρων από τους αρμόδιους φορείς. Η αναγνώριση της ταυτότητας φύλου σε νομικό επίπεδο είναι αναγκαία, αλλά όχι και ικανή προϋπόθεση για τη διασφάλιση της απόλαυσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου από τα διεμφυλικά πρόσωπα. «Πέρα από το νόμο, οι αναπαραστάσεις που έχουμε για το φύλο και την ταυτότητα φύλου πρέπει να αναθεωρηθούν και ανανεωθούν»²⁰. Με άλλα λόγια, μια ταυτότητα δεν είναι

¹⁸ ΕΕΔΑ, «Απόφαση-Γνωμάτευση για ζητήματα σχετικά με τις διακρίσεις σε βάρος σεξουαλικών μειονοτήτων στην Ελλάδα και την επέκταση του πολιτικού γάμου σε ζευγάρια του ίδιου φύλου», Έκθεση 2004, σελ. 183 επ.

¹⁹ Βλ. σχετικά επίσης ΕΕΔΑ, Έκθεση και Συστάσεις: Διεμφυλικά Άτομα και Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, 23 Οκτωβρίου 2015.

²⁰ Βλ. C. Fortier, L. Brunet, «Changement d'état civil des personnes «trans» en France: du transsexualisme à la transidentité», σε N. Gallus (dir.), Droit des familles: Genre et sexualité, Éd. Anthémis, σελ. 112. Όπως ορθά αναφέρει η Laurence Brunet, the “much-anticipated (r)evolution” is not – and cannot be – only legal. It must constitute a key component of an overall “cultural revolution”, which will promote mutual tolerance and respect, regardless of sexual orientation or gender identity.

ποτέ αρκετή. Πρέπει να γίνει προσπάθεια η κοινωνία να απελευθερωθεί από τις βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που διαιώνίζουν ανισότητες και έχουν κακοποιητικό χαρακτήρα απέναντι σε ομάδες ανθρώπων²¹. Και στην προσπάθεια αυτή ο ρόλος της εκπαίδευσης είναι καθοριστικής σημασίας. Ήδη από τη νεαρή ηλικία κάθε πρόσωπο πρέπει να συνηθίζει στην ιδέα της ετερότητας και του διαφορετικού. Μια τέτοια αλλαγή θα χρειαστεί χρόνο, κινητοποίηση και ευαισθητοποίηση κάθε αρμόδιου φορέα και πάνω απ' όλα πολιτική βούληση²².

Πλήρης πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και ιατρικές επεμβάσεις φυλομετάβασης, εφόσον αυτές επιλέγονται ελεύθερα και ασφαλιστικής τους κάλυψης

Η συμπερίληψη των θεμάτων υγείας που αφορούν τα τρανς πρόσωπα στις ευρύτερες εθνικές πολιτικές υγείας, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και της ισότιμης πρόσβασης στην υγεία, όχι μόνο θα συμβάλει στη βελτίωση της ψυχικής και σωματικής υγείας των διεμφυλικών προσώπων, αλλά και, με όρους ανάλυσης κόστους-οφέλους, θα δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για αποτελεσματικότερη προληπτική παρέμβαση μειώνοντας τελικά το συνολικό κόστος των δαπανών υγείας τόσο για τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα όσο και για το σύστημα υγείας.

Προς την κατεύθυνση αυτή, ήδη από το 2010, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης συστήνει στα Κράτη-μέλη τη λήψη των κατάλληλων νομοθετικών και άλλων μέτρων, ικανών «να διασφαλίζουν ότι τα υψηλότερα πρότυπα υγείας ισχύουν για όλους χωρίς διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου», επιμένοντας ιδιαίτερα στην ανάγκη να ληφθούν σοβαρά υπόψη οι ειδικότερες ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων κατά την ανάπτυξη εθνικών σχεδίων υγείας και να υπάρξει μέριμνα για την πρόβλεψη μέτρων αντιμετώπισης των αυτοκτονιών στις ευάλωτες αυτές ομάδες πληθυσμού²³.

Υπό το φως των πιο πάνω παρατηρήσεων και συντασσόμενη ως προς το σημείο αυτό με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο²⁴, η ΕΕΔΑ θεωρεί πολύ σημαντική τη συμπερίληψη των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων στα εθνικά σχέδια δράσης και τις πολιτικές στον τομέα της υγείας, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα θέματα υγείας που αφορούν ειδικά στα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα λαμβάνονται υπόψη στα προγράμματα κατάρτισης, στις πολιτικές για τον τομέα της υγείας και στις έρευνες για την υγεία.

²¹ Μ. Γαλανού, Ταυτότητα και έκφραση φύλου. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι, Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, 2014, σελ. 37-38.

²² Βλ. σχετικά επίσης ΕΕΔΑ, Έκθεση και Συστάσεις: Διεμφυλικά Άτομα και Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, 23 Οκτωβρίου 2015.

²³ CoE, Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec (2010)5 to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, 31 Μαρτίου 2010, παρ. 33.

²⁴ European Parliament, Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs, EU Roadmap against homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity (2013/2183(INI)), A7-0009/2014, Ulrike Lunacek (rapporteur), 7 Ιανουαρίου 2014, σελ. 8.

Τέλος, η ΕΕΔΑ τονίζει τη σημασία κατάλληλης και επαρκούς κατάρτισης και ευαισθητοποίησης των επαγγελματιών στον τομέα υγείας με σεβασμό στη διαφορετικότητα και το δικαίωμα κάθε προσώπου στον αυτοπροσδιορισμό του.

Συλλογή συγκρίσιμων στοιχείων και δεδομένων αναφορικά με την κατάσταση των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων και την αποτελεσματικότερη προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων τους

Η ΕΕΔΑ ενθαρρύνει την Πολιτεία, σε συνεργασία με τις οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της προώθησης των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και της καταπολέμησης της ομοφοβίας, τρανσφοβίας και των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και/ή χαρακτηριστικών φύλου, να συλλέγει συναφή και συγκρίσιμα στοιχεία σχετικά τόσο με τις προκλήσεις με τις οποίες βρίσκονται αντιμέτωπα τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα στην Ελλάδα όσο και με τα πιο προοδευτικά νομοθετικά πλαίσια που εισάγονται σε διάφορες ευρωπαϊκές έννομες τάξεις. Αυτό αναμένεται ότι, αφενός, θα συμβάλει στην ευαισθητοποίηση των δημόσιων Αρχών, αφετέρου, θα τις συνδράμει στη διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής με σεβασμό προς τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων.

III. Ασφάλεια των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων

Καταπολέμηση όλων των μορφών βίας

Η ΕΕΔΑ θεωρεί αναγκαία την ανάδειξη και καταπολέμηση όλων των μορφών βίας κατά των γυναικών και ειδικότερα της ενδοοικογενειακής βίας, του βιασμού, της σεξουαλικής παρενόχλησης και του ακρωτηριασμού, καθώς και της σεξουαλικής εκμετάλλευσής τους μέσω της πορνείας, της πορνογραφίας και του trafficking. Η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης αποτελεί πράγματι ένα ολοκληρωμένο κείμενο ενάντια στο φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών, ενώ παράλληλα προβλέπει σειρά μέτρων που αποσκοπούν στην πρόληψη, την προστασία των θυμάτων και τη δίωξη των δραστών.

Η ΕΕΔΑ, με την ευκαιρία της γνωμοδότησής της επί της κυρωτικής νομοθεσίας, είχε εκφράσει την πεποίθηση ότι η κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης θα συμβάλει σημαντικά στην αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών – και κατ' επέκταση και των τρανς γυναικών – σε όλους τους τομείς της ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας της ζωής²⁵. Υπενθυμίζεται ότι η

²⁵ ΕΕΔΑ, [Παρατηρήσεις](#) επί του Σχ/Ν «Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας» (1 Μαρτίου 2018), σελ. 7-8. Βλ. έτσι και ΣΥΔ, Επιστολή προς τον Υπουργό Εσωτερικών με θέμα Ενσωμάτωση στο ελληνικό Δίκαιο της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης για τη Βία κατά των γυναικών, 20 Απριλίου 2015.

εν λόγω Σύμβαση δεν περιορίζεται σε απλή αναφορά στην ταυτότητα φύλου²⁶. Αντίθετα, παρέχοντας ένα διευρυμένο ορισμό της έννοιας του φύλου και ορίζοντας ως «φύλο» τους «κοινωνικά δημιουργημέ[νους] ρόλ[ους], συμπεριφορές, δραστηριότητες και ιδιότητες που μια δεδομένη κοινωνία θεωρεί κατάλληλα για τους άνδρες και τις γυναίκες»²⁷, σημειώνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της νομοθετικής και θεσμικής προστασίας των διεμφυλικών προσώπων²⁸. Ως προς αυτό, η ΕΕΔΑ έχει ήδη προτείνει την τροποποίηση της νομοθεσίας, ώστε αυτή να περιλαμβάνει το κανονιστικό εύρος της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.

Η ΕΕΔΑ δράττεται της ευκαιρίας προκειμένου να υπενθυμίσει ότι η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, παρότι κυρώθηκε με το Ν 4531/2018, δεν εφαρμόζεται στην Ελλάδα και τα θύματα στερούνται την προστασία που δικαιούνται. Όπως έχει ήδη επισημάνει η ΕΕΔΑ, συντασσόμενη πλήρως και με τις Θέσεις του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, ο κυρωτικός νόμος της Σύμβασης παραμένει ανενεργός, καθώς κρίσιμες ποινικές διατάξεις του απουσιάζουν από τον Ποινικό Κώδικα, ενώ δεν έχουν εκδοθεί οι Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις που προβλέπει για τη διεκδίκηση αποζημίωσης²⁹.

Επιπλέον, η ΕΕΔΑ επανέρχεται στην πάγια σύστασή της για τήρηση αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων για το πεδίο όλων των απαγορευμένων από το νόμο διακρίσεων, η οποία μάλιστα επιβάλλεται και από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (Ν 4531/2018)³⁰. Η σύσταση αυτή, ειδικά ως προς τη διάσταση φύλου σε κρίσιμα πεδία της εργασίας, αποτυπώνεται και στην Έκθεση της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για την Εφαρμογή Συμβάσεων και Συστάσεων

²⁶ Δυνάμει των διατάξεων του άρθρου 4, παρ. 3, «η εφαρμογή των διατάξεων της παρούσας Σύμβασης από τα μέρη, συγκεκριμένα τα μέτρα προστασίας των δικαιωμάτων των θυμάτων, θα διασφαλίζονται άνευ διακρίσεων με γνώμονα το φύλο, το γένος, τη φυλή, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική προέλευση, τη σύνδεση με εθνική μειονότητα, την περιουσία, την καταγωγή, το σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα του φύλου, την ηλικία, την κατάσταση της υγείας, την αναπηρία, την οικογενειακή κατάσταση, την κατάσταση μετανάστη ή πρόσφυγα, ή άλλη κατάσταση».

²⁷ Άρθρο 3, περ. γ'.

²⁸ ΣΥΔ, Δελτίο Τύπου: «Οι παρατηρήσεις- προτάσεις του ΣΥΔ στο Σχέδιο Νόμου για την Κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης για την πρόληψη και καταπολέμηση της Έμφυλης Βίας», 1 Δεκεμβρίου 2017.

²⁹ Βλ. σχετικά ΕΕΔΑ, Έκθεση ενόψει της Οικουμενικής Περιοδικής Αξιολόγησης (Universal Periodic Review, UPR) του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, για την Ελλάδα, Μάρτιος 2021; ΕΕΔΑ, Παρατηρήσεις στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής» (10 Ιουνίου 2021), σελ. 19; ΣΔΓ, Ανακοίνωση, Παγκόσμια ημέρα της γυναίκας: σήμερα δεν γιορτάζουμε, επαγρυπνούμε και απαιτούμε, 8 Μαρτίου 2021.

³⁰ ΕΕΔΑ, Παρατηρήσεις στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 10 Ιουνίου 2021, σελ. 35-36.

(CEACR) του ILO για το 2021³¹, καθώς επίσης και στις Καταληκτικές παρατηρήσεις της Επιτροπής για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών για την 7^η Περιοδική έκθεση της Ελλάδας³². Πράγματι, η Επιτροπή του ΟΗΕ, έχει ήδη επισημάνει στην ελληνική Πολιτεία τις ανησυχίες της για την απουσία στατιστικών στοιχείων κατά φύλο για καταγγελίες που σχετίζονται με διακρίσεις λόγω φύλου και σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία, συστήνοντας τη συλλογή δεδομένων ανά φύλο, γεωγραφική τοποθεσία και μειονότητα, σχετικά με την κατάσταση των γυναικών και των ανδρών στον τομέα της απασχόλησης, προκειμένου να παρακολουθεί και να βελτιώνει τις συνθήκες εργασίας των γυναικών³³.

Ρατσιστική βία κατά προσώπων ΛΟΑΤΚΙ+

Το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας διαπιστώνει για μία ακόμη φορά, στην πιο πρόσφατη Έκθεσή του για το 2020, ότι τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα γίνονται στόχος μιας ευρείας κατηγορίας δραστηρίων, η οποία περιλαμβάνει οργανωμένες ομάδες, γείτονες, απλούς πολίτες, δημόσιους υπαλλήλους και ένστολους, ακόμα και μέλη της οικογένειάς τους. Πιο συγκεκριμένα, μια σημαντική τάση που παρατηρείται το 2020 είναι η ύπαρξη ενδοοικογενειακής βίας κατά ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, ως συνέπεια της πανδημίας και του συνεπακόλουθου εγκλεισμού εντός της οικίας³⁴. Ο εγκλεισμός στο περιβάλλον της οικίας συνδέεται στην περίπτωση των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων με έκφραση βίαιων συμπεριφορών από μέλη της οικογένειάς τους που δεν αποδέχονται τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου τους. Επίσης, ο εκφοβισμός με ρατσιστικό κίνητρο στον κυβερνοχώρο, μια τάση που σταθερά αναδεικνύεται στις καταγραφές του Δικτύου τα τελευταία χρόνια, το 2020 αποτελεί μια νέα διάσταση του σχολικού εκφοβισμού. Η διεξαγωγή μαθημάτων σε εκπαιδευτικά ιδρύματα μέσω διαδικτύου αποτελεί τη νέα συνθήκη μέσα στην οποία ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα δύνανται να στοχοποιηθούν και να γίνουν θύματα λεκτικής βίας από συμφοιτητές τους, χωρίς ωστόσο οι τελευταίοι να μπορούν να εντοπιστούν από το θύμα ή τον διδάσκοντα (π.χ. κλειστές κάμερες). Το 2020 επιβεβαιώνεται για μια ακόμη φορά η προβληματική και έντονα παρενοχλητική μεταχείριση διεμφυλικών προσώπων από εργοδότες και συναδέλφους, δημοσίους λειτουργούς, αλλά και άγνωστους στα θύματα πολίτες, με στόχο την αμφισβήτηση του αυτοπροσδιορισμού του προσώπου³⁵.

31 ILO, Application of International Labour Standards 2021. [Report III /Addendum \(Part A\)](#), Addendum to the 2020 Report of the Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations, International Labour Conference, 109th Session, 2021, σελ. 454-455.

32 Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the seventh periodic report of Greece adopted by the Committee at its fifty fourth session (11 February – 1 March 2013), [CEDAW/C/GRC/CO/7](#), 26 Μαρτίου 2013, παρ. 28-29.

33 Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the seventh periodic report of Greece adopted by the Committee at its fifty fourth session (11 February – 1 March 2013), [CEDAW/C/GRC/CO/7](#), 26 Μαρτίου 2013, παρ. 28-29.

34 Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, [Ετήσια Έκθεση 2020](#), 22 Απριλίου 2021, σελ. 6.

35 Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, [Ετήσια Έκθεση 2020](#), 22 Απριλίου 2021, σελ. 6-7.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα στις καταγραφές περιστατικών ρατσιστικής βίας, το Δίκτυο κατέγραψε 30 περιστατικά επιθέσεων κατά προσώπων ΛΟΑΤΚΙ+ για το 2020 (12 λόγω ταυτότητας φύλου, 14 λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και 4 περιστατικά λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού/ταυτότητας φύλου). Οι καταγεγραμμένες επιθέσεις κατά ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων περιλαμβάνουν λεκτικές επιθέσεις, επιθέσεις σωματικής βίας και προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας, σε κάποια περιστατικά σε συνδυασμό με κλοπές και διατάραξη της οικιακής ειρήνης. Χαρακτηριστικό της συντριπτικής πλειονότητας των περιστατικών είναι ο συνδυασμός διαφορετικών τύπων βίας και εγκληματικών πράξεων με κάθε δυνατή ένταση³⁶.

Υπό το πρίσμα των πιο πάνω παρατηρήσεων, η ΕΕΔΑ επανέρχεται σε πάγιες συστάσεις του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας³⁷. Πιο συγκεκριμένα, η ΕΕΔΑ επισημαίνει:

- **προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης και τις Εισαγγελικές και Δικαστικές Αρχές**, την ανάγκη ενίσχυσης του Εθνικού Σχεδίου Δράσης κατά του Ρατσισμού με δράσεις που προωθούν την αποτελεσματική καταπολέμηση των διακρίσεων και την προώθηση της ίσης και απρόσκοπτης πρόσβασης του συνόλου του πληθυσμού (ανεξαρτήτως εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, χρώματος, γενεαλογικών καταβολών, θρησκείας, αναπηρίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου) σε υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας και στέγασης.
- **προς το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη**, την ανάγκη έκδοσης ειδικής εγκυκλίου για την αξιοπρεπή μεταχείριση ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων προκειμένου οι αστυνομικοί να έχουν σαφείς οδηγίες και να αποφεύγεται η δευτερογενής θυματοποίηση.
- **προς το Υπουργείο Υγείας**, την ανάγκη ενημέρωσης και επιμόρφωσης του ιατρικού προσωπικού ως προς τους πολιτισμικούς παράγοντες της διαχείρισης θυμάτων ρατσιστικής βίας, αλλά και τις ειδικές περιστάσεις σε σχέση με θύματα ΛΟΑΤΚΙ+, καθώς επίσης και επιμόρφωσης και ευαισθητοποίησης ειδικών ψυχικής υγείας σε ζητήματα ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού λόγω συνεχιζόμενων αναφορών για κακοποιητικές συμπεριφορές κατά ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, κατά παράβαση της Διεθνούς Στατιστικής Ταξινόμησης Νοσημάτων και Συναφών Προβλημάτων Υγείας (ICD) του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ) και του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου Ψυχικών Διαταραχών (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM) της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρίας (American Psychiatric Association, APA).
- **προς το Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών**, την ανάγκη εκπόνησης οδηγού για τους εργαζομένους στα μέσα μαζικής μεταφοράς (συμπεριλαμβανομένων των ΚΤΕΛ) για την κατανόηση των υποχρεώσεων σεβασμού κάθε επιβάτη ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκείας, αναπηρίας,

³⁶ Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, [Ετήσια Έκθεση 2020](#), 22 Απριλίου 2021, σελ. 38.

³⁷ Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, [Ετήσια Έκθεση 2020](#), 22 Απριλίου 2021, σελ. 63 και 65.

σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου, καθώς επίσης και πρόβλεψης αναλογικών πειθαρχικών ποινών για παράβαση της υποχρέωσης σεβασμού κάθε επιβάτη ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκείας, αναπηρίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου.

Τέλος, σε ό,τι αφορά ειδικά στο φαινόμενο παρενόχλησης εναντίον των ΛΟΑΤΚΙ+ νέων σε διαδικτυακούς χώρους (*cyberbullying*), ως συνέπεια της αναστολής της λειτουργίας των σχολείων κατά την περίοδο της πανδημίας, η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει την ανάγκη λήψης των αναγκαίων μέτρων για την καλλιέργεια δημοκρατικής κουλτούρας στο ψηφιακό περιβάλλον. Προς το σκοπό αυτό είναι απαραίτητη η καθοδήγηση σε εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές για την ασφαλή χρήση του διαδικτύου και την υιοθέτηση συμπεριφοράς για την καταπολέμηση της διαδικτυακής ρητορικής μίσους, των διακρίσεων και του εκφοβισμού³⁸.

Επιπτώσεις της πανδημίας και των περιοριστικών μέτρων στα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων

Ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα ανήκουν σε ομάδα υψηλής επικινδυνότητας³⁹, η ΕΕΔΑ μοιράζεται τις ανησυχίες του Ανεξάρτητου Εμπειρογνώμονα του ΟΗΕ, σύμφωνα με τις οποίες τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα έχουν διπλάσιες πιθανότητες να έρθουν αντιμέτωπα με προκλήσεις ψυχικής υγείας, και πάνω από τις διπλάσιες να κάνουν κατάχρηση ουσιών, σε σχέση με το γενικότερο πληθυσμό⁴⁰. Επιπλέον, η ΕΕΔΑ σημειώνει ότι η απαγόρευση κυκλοφορίας, με τη συνεπακόλουθη υποχρέωση των πολιτών να παραμένουν περισσότερο χρόνο στα σπίτια τους, επιβαρύνουν δυσανάλογα τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, οι σχέσεις των οποίων με τις οικογένειές τους συχνά είναι διαταραγμένες, λόγω της απορριπτικής στάσης της οικογένειάς τους, προς την ταυτότητα φύλου ή το σεξουαλικό τους προσανατολισμό⁴¹. Επιπλέον, δε, η απουσία θεσμοθέτησης της ομόφυλης γονεϊκότητας σε συνδυασμό με τα μέτρα απαγόρευσης κυκλοφορίας δημιούργησε προφανή προσκόμματα

³⁸ ΕΕΔΑ, [Έκθεση αναφοράς](#) για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των μέτρων για την αντιμετώπισή της στα δικαιώματα του ανθρώπου και συστάσεις προς την Πολιτεία. Οι εξαιρετικοί καιροί απαιτούν εξαιρετικές απαντήσεις, 19 Μαΐου 2021, σελ. 60.

³⁹ Για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των περιοριστικών μέτρων στα δικαιώματα του ανθρώπου βλ. ΕΕΔΑ, [Έκθεση αναφοράς](#) για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των μέτρων για την αντιμετώπισή της στα δικαιώματα του ανθρώπου και συστάσεις προς την Πολιτεία. Οι εξαιρετικοί καιροί απαιτούν εξαιρετικές απαντήσεις, 19 Μαΐου 2021. Εντός του κειμένου αυτού Έκθεσης Αναφοράς της ΕΕΔΑ υπάρχει εκτενής αναφοράς στις επιπτώσεις της πανδημίας ειδικότερα στα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα.

⁴⁰ UNGA, Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity: [Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity](#), Victor Madrigal-Borloz. Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity during the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, A/75/258, 28 July 2020, παρ. 28.

⁴¹ UNGA, Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity: [Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity](#), Victor Madrigal-Borloz. Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity during the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, A/75/258, 28 July 2020, παρ. 11-12; ECRI, [Annual Report](#) of ECRI's activities covering the period from 1 January to 31 December 2020, March 2021, σελ. 11.

στη μετακίνηση των μη βιολογικών ομόφυλων γονέων από/προς και μετά των τέκνων τους, ως και στην επικοινωνία με αυτά, ιδίως σε περιπτώσεις διακοπής της ομόφυλης συμβίωσης, καθώς δεν ενέπιπταν σε καμία από τις επιτρεπόμενες αιτίες μετακίνησης. Η ΕΕΔΑ σημειώνει, επίσης, ότι συνεπεία της ανυπαρξίας σχετικού νομοθετικού πλαισίου, ενισχύθηκε, αφενός, ο κίνδυνος της επιβολής σε βάρος τους των προβλεπόμενων προστίμων λόγω παράνομης μετακίνησης, αφετέρου, η δημιουργία συνθηκών περαιτέρω επιβάρυνσης της ψυχικής τους υγείας εξαιτίας του αποκλεισμού έναντι των αναγνωρισμένων μορφών γονεϊκότητας, αλλά και του αυξημένου κινδύνου τιμωρητικής αντιμετώπισής τους από τους ελεγκτικούς μηχανισμούς.

Αντίστοιχα, η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι η εργασιακή ανασφάλεια κατά την περίοδο της πανδημίας είναι πολύ πιο έντονη στα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα, τα οποία αντιμετώπιζαν ήδη περισσότερες δυσκολίες αναφορικά με την πρόσληψη στην εργασία και την παραμονή στο εργασιακό περιβάλλον, λόγω των διακρίσεων που υφίστανται, ενώ ιδιαίτερο πρόβλημα έχει προκαλέσει η απαγόρευση κυκλοφορίας στα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα που εργάζονται στο σεξ, ιδιαίτερα σε όσα ανήκουν στην τρανς κοινότητα⁴². Επίσης, η πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες, μεταξύ των οποίων και οι υπηρεσίες υγείας⁴³, είναι ιδιαίτερα δύσκολη κατά την περίοδο της πανδημίας, καθώς τα ελλείμματα σε ό,τι αφορά στη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων επιτείνουν τις διακρίσεις, οδηγώντας συχνά σε άρνηση παροχής υπηρεσιών, με αποτέλεσμα την αποθάρρυνσή τους από το να αναζητήσουν τις υπηρεσίες αυτές⁴⁴.

Ειδικά σε ό,τι αφορά στις επιπτώσεις της πανδημίας στα τρανς, φυλοδιαφορετικά και ίντερσεξ πρόσωπα, η ΕΕΔΑ σημειώνει με ανησυχία ότι τα πρόσωπα αυτά είναι ακόμη πιο ευάλωτα κατά την περίοδο της πανδημίας⁴⁵. Σύμφωνα με τα ευρήματα του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, το 2020, επιβεβαιώνεται για μια ακόμη φορά η προβληματική και έντονα παρενοχλητική μεταχείριση διεμφυλικών προσώπων από εργοδότες και συναδέλφους, δημόσιους λειτουργούς, αλλά και άγνωστους στα θύματα πολίτες, με στόχο την αμφισβήτηση του αυτοπροσδιορισμού του προσώπου. Από τις

⁴² UNGA, Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity: [Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity](#), Victor Madrigal-Borloz. Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity during the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, A/75/258, 28 July 2020, παρ. 33-34; ECRI, [Annual Report of ECRI's activities covering the period from 1 January to 31 December 2020](#), March 2021, σελ. 11.

⁴³ Βλ. έτσι και UNSDG, [COVID-19 and Human Rights. We are all in this together](#), April 2020, σελ. 12.

⁴⁴ UNGA, Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity: [Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity](#), Victor Madrigal-Borloz. Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity during the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, A/75/258, 28 July 2020, παρ. 16-18. Οι πιο πάνω διαπιστώσεις επιβεβαιώνονται και από το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας. Βλ. Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, [Ετήσια Έκθεση 2020](#), 22 Απριλίου 2021, σελ. 40.

⁴⁵ UNGA, Protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity: [Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity](#), Victor Madrigal-Borloz. Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity during the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, A/75/258, 28 July 2020, παρ. 22-23.

καταγραφές αυτές, γίνεται αντιληπτό ότι τα τρανς πρόσωπα υφίστανται λεκτική ή άλλου τύπου βία η οποία εντατικοποιείται όσο προχωρά η φυλομετάβαση και γίνεται πιο ορατή. Παράλληλα, το Δίκτυο διαπιστώνει ότι, σε σημαντικό αριθμό των περιστατικών επιθέσεων λόγω ταυτότητας φύλου, τα θύματα βιώνουν ρατσιστική βία στο χώρο εργασίας τους. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις τρανς γυναικών, εργατριών του σεξ, οι οποίες δέχονται κατ' εξακολούθηση ακραία λεκτική και σωματική βία, κατά την εργασία τους, συνήθως από άγνωστους δράστες. Εντός του έτους 2020, καθώς οι νέες συνθήκες της πανδημίας COVID-19 έχουν συμβάλει στην περαιτέρω περιθωριοποίησή τους αλλά και την εντατικοποίηση των διακρίσεων που βιώνουν στην πρόσβαση σε υπηρεσίες και το πλαίσιο προστασίας, η τρανσφοβική βία που βιώνουν δύναται να οδηγήσει σε επιδείνωση της ανασφάλειας, ακόμα και αύξηση του κινδύνου για τη ζωή τους⁴⁶.

Ταυτόχρονα, όπως αναφέρει και το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ), παρά το γεγονός ότι «η διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου με δικαστική απόφαση» κατ' εφαρμογή του Ν 4491/2017 (άρθρο 4, παρ. 2) γίνεται σε ιδιαίτερο γραφείο χωρίς δημοσιότητα, και συνεπώς δεν δημιουργούνται συνθήκες διακινδύνευσης της δημόσιας υγείας, η διαδικασία αυτή είχε για μεγάλο χρονικό διάστημα ανασταλεί, χωρίς να συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των διαδικασιών εκούσιας δικαιοδοσίας που πραγματοποιούνταν, σύμφωνα με την ΚΥΑ αριθ. Δ1α/ΓΠοικ.: 71342⁴⁷. Λαμβανομένης υπόψη της πάγιας σύστασης διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών για τα ανθρώπινα δικαιώματα να είναι οι διαδικασίες νομικής αναγνώρισης ταυτότητας φύλου «ταχείες, διαφανείς και προσβάσιμες», η ΕΕΔΑ συμμερίζεται την ανησυχία του Ανεξάρτητου Εμπειρογνώμονα του ΟΗΕ και τονίζει ότι η αναστολή της διαδικασίας νομικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου και η συνεπακόλουθη παράταση του κρίσιμου μεσοδιαστήματος κατά το οποίο τα διεμφυλικά πρόσωπα βρίσκονται έκθετα σε μεγάλη ανασφάλεια, καθιστούν τα τρανς πρόσωπα ακόμη πιο ευάλωτα στις διακρίσεις. Η ΕΕΔΑ χαιρετίζει ως θετικό το γεγονός ότι κατά τη σύνταξη της παρούσας έχει ήδη ξεκινήσει η σταδιακή επαναλειτουργία των δικαστηρίων⁴⁸.

Υπό το πρίσμα των πιο πάνω παρατηρήσεων, η ΕΕΔΑ διατύπωσε τις ακόλουθες συστάσεις:

- Λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση των πολλαπλών μορφών διακρίσεων που υφίστανται τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα και την καταπολέμηση του αντίκτυπου της πανδημίας στην απόλαυση των δικαιωμάτων τους, με την ενσωμάτωση των ιδιαίτερων αναγκών και προκλήσεων με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα στις πολιτικές σχεδιασμού, υλοποίησης και αξιολόγησης των μέτρων για το περιορισμό της διασποράς του κορωνοϊού.

⁴⁶ Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, [Ετήσια Έκθεση 2020](#), 22 Απριλίου 2021, σελ. 42-43.

⁴⁷ ΣΥΔ, [Δελτίο Τύπου](#) με θέμα: Αναγκαιότητα η απρόσκοπτη πραγματοποίηση των διαδικασιών νομικής αναγνώρισης ταυτότητας φύλου κατά το διάστημα του lockdown, 11 Νοεμβρίου 2020.

⁴⁸ Η οποία ρυθμίζεται στο Ν 4790/2021 «Κατεπείγουσες ρυθμίσεις για την προστασία της δημόσιας υγείας από τις συνεχιζόμενες συνέπειες της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19, την ανάπτυξη, την κοινωνική προστασία και την επαναλειτουργία των δικαστηρίων και άλλα ζητήματα» (ΦΕΚ 48/Α/31.3.2021), βλ. ιδίως άρθρο 83 για τα πολιτικά δικαστήρια.

- Λήψη μέτρων για την προστασία των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων από τη βία και τις διακρίσεις και τη δίωξη και τιμωρία των δραστών, με ταυτόχρονη διασφάλιση της συνεχούς λειτουργίας των συστημάτων υποστήριξής τους και πρόσβασης στη δικαιοσύνη.
- Συμπερίληψη των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων στη διαδικασία σχεδιασμού, υλοποίησης και αξιολόγησης των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας⁴⁹.

Προστασία των ΛΟΑΤΚΙ+ αιτούντων άσυλο/προσφύγων

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι οι ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσφυγες αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια στις διαδικασίες καθορισμού του καθεστώτος διεθνούς προστασίας. Τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα αιτούντα άσυλο παραμένουν μεταξύ των πιο αόρατων αιτούντων των Ευρωπαϊκών συστημάτων ασύλου. Προκειμένου να τους χορηγηθεί άσυλο, τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα αιτούντα προστασίας ασύλου πρέπει να αποδείξουν όταν εξετάζεται το αίτημά τους στην Υπηρεσία Ασύλου ή και στις δικαστικές αρχές ότι είναι ΛΟΑΤΚΙ+, καθώς και ότι οι λόγοι δίωξης, απειλών για τη ζωή, τη σωματική ακεραιότητα είναι βάσιμοι, με μόνο λόγο το σεξουαλικό τους προσανατολισμό, την έκφραση, την ταυτότητα φύλου ή τα χαρακτηριστικά φύλου τους. Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι οι περιπτώσεις των ΛΟΑΤΚΙ+ αιτούντων προστασίας ασύλου παρουσιάζουν εξαιρετική ιδιαιτερότητα που τις διακρίνει, αφενός, από αυτές αιτούντων για άλλους λόγους (πολλαπλός στιγματισμός, φόβος αποκάλυψης ταυτότητας ακόμη και στις χώρες που θεωρούνται ασφαλείς, κ.α.), αφετέρου, από τα αρνητικά στερεότυπα που προκαταλήψεις που συνοδεύουν τις ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες εξ αντικειμένου⁵⁰.

Η ΕΕΔΑ έχει στο παρελθόν υπογραμμίσει την ανάγκη ιδιαίτερης αντιμετώπισης των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, υπενθυμίζοντας ότι στα πρόσωπα που χρήζουν ειδικών συνθηκών υποδοχής πρέπει να συμπεριληφθούν και τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα, τα οποία θα πρέπει να εντοπίζονται από τις υπηρεσίες υποδοχής και να φιλοξενοούνται κατάλληλα σε δομές υποδοχής και φιλοξενίας, δεδομένων των αυξημένων κινδύνων που αποδεδειγμένα αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι αυτοί⁵¹. Υπό το πρίσμα αυτό, η ΕΕΔΑ σημειώνει με έμφαση την ανάγκη λήψης

⁴⁹ ΕΕΔΑ, Έκθεση αναφοράς για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των μέτρων για την αντιμετώπισή της στα δικαιώματα του ανθρώπου και συστάσεις προς την Πολιτεία. Οι εξαιρετικοί καιροί απαιτούν εξαιρετικές απαντήσεις, 19 Μαΐου 2021, σελ. 28.

⁵⁰ ΣΥΔ, ΛΟΑΤΚΙ+ Πρόσφυγες στην Ελλάδα: η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας και πέρα από αυτήν.

⁵¹ ΕΕΔΑ, Παρατηρήσεις στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη «Περί Διεθνούς Προστασίας: διατάξεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα πρόσωπα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, ενοποίηση διατάξεων για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία, τη διαδικασία χορήγησης και ανάκλησης του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, αναδιάρθρωση δικαστικής προστασίας αιτούντων άσυλο και άλλες διατάξεις», 24 Οκτωβρίου 2019, σελ. 18-19; ΕΕΔΑ, Πληροφορίες σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (UNCAT). Υποβολή προς την Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων του ΟΗΕ σε απάντηση στον Κατάλογο Θεμάτων αναφορικά με την Έκθεση της Ελλάδας, 14 Ιουνίου 2019, σελ. 31. Βλ. έτσι και Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε European

συγκεκριμένων προστατευτικών μέτρων για την προστασία των ευάλωτων ομάδων, τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των αιτούντων διεθνή προστασία με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, και τη λειτουργία ευαισθητοποιημένων στα ζητήματα ΛΟΑΤΚΙ+ κέντρων υποδοχής και δομών φιλοξενίας⁵².

Λαμβανομένων υπόψη των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, η ΕΕΔΑ προτείνει ειδικότερα τη λήψη των ακόλουθων μέτρων:

- υποδοχή των προσφύγων με σεβασμό στο σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα ή τα χαρακτηριστικά φύλου,
- ενημέρωση όλων των αιτούντων για τα δικαιώματά τους,
- διαρκή εκπαίδευση του προσωπικού που έρχεται σε επαφή με ΛΟΑΤΚΙ+ αιτούντες,
- εξατομικευμένη εξέταση κάθε αιτήματος, ακόμα και για πρόσωπα που θεωρείται πως κατάγονται από ασφαλείς χώρες, με δυνατότητα παράστασης εμπειρογνώμονα από τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινωνία των πολιτών στις συνεντεύξεις ασύλου,
- στην περίπτωση των τρανς να προστίθεται στα κριτήρια η συμβίωση μόνο με πρόσωπα ίδιας ταυτότητας φύλου και
- μέριμνα ώστε οι τρανς πρόσφυγες να έχουν πρόσβαση στις διαδικασίες φυλομετάβασης.

Parliament, Committee on Women's Rights and Gender Equality, [Report on the situation of women refugees and asylum seekers in the EU](#), 2015/2325 (INI), 10.2.2016.

⁵² ΕΕΔΑ, [Πληροφορίες](#) σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (UNCAT). Υποβολή προς την Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων του ΟΗΕ σε απάντηση στον Κατάλογο Θεμάτων αναφορικά με την Έκθεση της Ελλάδας, 14 Ιουνίου 2019, σελ. 31. Βλ. έτσι Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε European Parliament, Committee on Women's Rights and Gender Equality, [Report on the situation of women refugees and asylum seekers in the EU](#), 2015/2325 (INI), 10.2.2016.